

EDEBİ AKIMLAR (SANAT AKIMLARI)

Edebi akımlar, aynı görüşte olan sanatçıların bir araya gelerek, belirledikleri ilkeler doğrultusunda yapıt ortaya koymalarıyla ortaya çıkmış edebi anlayışlardır. **Edebiyat akımlarının** oluşmasında toplumsal değişmeler ve gelişmeler, bilimsel ve teknolojik yenilikler, bireysel özelliklerdeki farklılaşmalar etkili olmuştur. Genellikle birbirlerine tepki olarak ortaya çıkan edebiyat akımlarının temsilcileri, akımlarının ilkelerini kendileri belirlemiştir. Avrupa'da edebi akımlar başlamadan önce, iki önemli düşünce ve sanat anlayışı vardı: Hümanizm ve Rönesansçılık.

HÜMANİZM

- İnsana değer vermek esastır.
- Tabiatı Tanrı yaratmıştır, düşüncesi kabul edilmiştir.
- İnsanı sevip onu yüceltme esastır.
- Dante bu düşüncenin temsilcisidir.

RÖNESANSÇILAR

- Hem hümanizmin getirdiklerin hem de 16.yy. bilim ve akılcılığını benimsemişlerdir.
- Özgürlük düşüncesini geliştirirler.
- Petrarca, Montaigne, Bacon, Cervantes, Shakespeare bu dönemde eser verirler.

KLASİSİZM

- 17.yy ortalarında Fransa'da ortaya çıkan edebiyat akımıdır.
- Akla ve sağduyuya değer verirler.
- İnsandaki tabiata, insanların iç dünyasına saygı göstermek esastır.
- Konularını eski Yunan ve Latin edebiyatından alırlar.
- Kahramanları seçkin kişilerdir. Sıradan insanlara eserlerinde yer vermezler.
- Önemli olan konu değil konunun işleniş biçimidir.
- Dil, üslup kusursuz bir şekilde işlenmiştir. Dil açık, yalın ve soyludur.
- Sanat için sanat görüşünü savunurlar.
- Sanatçı eserde kendini gizler.
- Tiyatroda üç birlik kuralına uyulur.(olay, zaman, mekân)
- **Bu akımın en önemli temsilcileri:** Moliere, Corneille, Racine, La Fontaine, La Bruyere, Daniel Defoe, Boileau, Malherbe, Madam De La Fayette, Fenelon, Bousset
- ***Türk edebiyatında** ise Şinasi ve Ahmet Vefik Paşa'dır. Şinasi'nin La Fontaine'den; Ahmet Vefik Paşa'nın da Moliere den yaptığı çeviri ve adapteler klasisizmi edebiyatımızda tanıtmıştır.

ROMANTİZM

- Fransa'da 1830 yıllarında klasizme tepki olarak doğmuştur.
- Klasik edebiyatın kural ve şekilleri bırakılır.
- Konular eski Yunan ve Latin edebiyatı yerine Hıristiyanlıktan tarihten ve günlük yaşamından alınır.
- Akıl yerine duygulara ve hayallere önem verirler.
- Sanatçılar kendi eserlerinin kişiliklerini gizlemezler.
- Sanat toplum içindir görüşünü benimsemişlerdir.
- Tabiat önemlidir. Gözlem ve tasvire önem verilir.
- Konular işlenirken iyi, kötü, doğru, yanlış gibi karşıtlıklardan yararlanırlar.
- Üç birlik kuralı terk edilir.
- **Temsilcileri:** Voltaire, Shakespeare, Lord Byron, Goethe, Schiller, Jean Jacques Rousseau, Chateaubriand, Madame de Stael, Lamartine, Victor Hugo, Aleksandre Dumas Pere, Alfred de Musset, Alfred de Vigny, Aleksandre Puşkin.
- ***Türk edebiyatında** ise Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Abdülhak Hamit Tarhan, Recaizade Mahmut Ekrem (şiirde)

REALİZM

- 19.yy'ın ikinci yarısında Fransa'da romantizme tepki olarak doğmuştur.
- Konu gerçekten alınır. Olay ve kişiler yaşanan ve yaşayan kişilerin benzerleridir.
- Kişilerin ruhi davranışlarını etkileyen onların kişiliklerini çizen çevre ve ortamın tanıtılmasına önem verilir.
- Betimlemeler yazarın gözüyle yapılmaz kahramanın gözüyle yapılır.
- His ve hayale kapılmadan toplum gerçeklerini olduğu gibi yansıtır.
- Sanat için sanat görüşünü savunurlar.
- Hikâye ve Romanda uygulanır.
- **Temsilcileri:** Gustave Flaubert, Stendhal, Honore de Balzac, Daniel Defoe, Charles Dickens, Hemingway, Turgenyev, Çehov, Gorki, Gogol, Tolstoy, Dostoyevski.
- ***Türk edebiyatında** ise; Recaizade Mahmut Ekrem (roman ve öyküde), Samipaşazade Sezai, Mehmet Akif Ersoy, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Ömer Seyfettin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar.

NATÜRALİZM

- Determinizm anlayışını romana getiren bu akım 19. asrın ikinci yarısında Fransa'da ortaya çıkmıştır.
- Determinizme göre tabiat olaylarında aynı sebepler aynı sonucu doğurur. Natüralistler, Determinizmi topluma ve insan uyguladılar.
- Toplum büyük bir laboratuvar, insan deney konusu, sanatçı da bilgin sayıldı.
- İnsan kişiliğini anlatabilmek için soya çekim yasalarından ve toplum biliminden yararlandılar.
- Romanlarda kahramanların portreleri ince ayrıntılarına kadar verilir.
- Yazar eserde kişiliğini gizler.
- Gözlem ve tasvir önemlidir.
- Eserlerinde hayatı bütün yönüyle anlatırlar.
- Bedenden ayrı bir ruh yoktur.
- Dil her seviyedeki insanın anlayabileceği bir düzeyde tutulmuştur.
- Sanat toplum içindir anlayışı doğrultusunda eserler verilmiştir.
- **Temsilcileri:** Emile Zola, Guy De Maupassant, Alphonse Daudet, John Steinbeck, Goncourt Kardeşler.
***Türk edebiyatında** ise; Hüseyin Rahmi Gürpınar, Nabizade Nazım, Beşir Fuat

PARNASİZM

- Romantik şiir anlayışı ile Fransa'da ortaya çıkmıştır.
- Doğal güzelliğe ve dış görünüme büyük önem verir.
- Sanat sanat içindir ilkesini savunmuştur.
- Nesnelere dış görünüşünü aktarmışlardır.
- Kelimeler seçilerek kullanılır. Kelimelerin sıralayışı ve ahenk önemlidir.
- Kafiye ve Redife önem verilir.
- Romantizm'de bırakılan eski Yunan ve Latin kültürüne dönüşmüştür.
- **Temsilcileri:** Theophile Gautier, Theodore Banville, Francois Coppee, Jose Maria de Heredia, Leconte de Liste, Sully Prudhomme.
***Türk edebiyatında** ise; Tevfik Fikret, Cenap Sahabettin, Yahya Kemal

SEMBOLİZM

- 19.yy'ın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır.
- Nesnelere olduğu gibi anlatmak mümkün değildir. Nesnelere değişerek anlatılabilir.
- Anlatımda sözlerin sözlük anlamından bıkan sembolistler yaşatmaya çalışırlar.
- Şiirde anlam açıklığından kaçınıldı.
- Şiir anlaşılabilir için değil hissedilmek içindir.
- Şiirde alaca karanlık üzüntü ve ay ışığı, gün doğumu, gün batımı gibi belli belirsiz varlıklar görüntüleri yansıtır.
- Şiirde müzik her şeyden önce müzik ilkesini savundular.
- Sanat için sanat anlayışına bağlılardır.
- Dil herkesin anlayacağı seviyede değil oldukça ağırdır.
- **Temsilcileri:** Baudelaire, Mallarmé, Arthur Rimbaud, Paul Verlaine, Paul Valéry, Edgar Allan Poe
 - ***Türk edebiyatında** ise; Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Dıranas, Cenap Sahabettin

SÜRREALİZM (GERÇEK ÜSTÜCÜLÜK)

Realizm, natüralizm ve parnasizm akımlarına tepki olarak doğmuştur. Freud'un "psikanaliz kuramı'nın edebiyata uyarlanmış biçimidir. Akımın bilgi ve esin kaynağı olan Freud'a göre, insanın dış dünyadan edindiği alışkanlıklar, istekler bilinçaltında toplanır. Bu istekler düşünce, rüya, yarı rüya durumunda çözülerek ortaya çıkar. Akımın kurucusu olan André Breton bu akımı şöyle tanımlamıştır: "Gerçeküstüçülük, ister söz, ister yazı ile ya da başka bir yolla, düşüncenin gerçek işleyişini ortaya çıkarmak için başvurulan, içinden geldiği gibi yazma yöntemidir. Bu, aklın denetimi olmaksızın (rüya olduğu gibi) her türlü estetik ve ahlak kaygısı dışında düşüncenin yazılışdır."

- Kelime anlamı "gerçek üstüncülük" demek olan bu akım 1924'te Fransa'da çıkmıştır.
- Sürrealistler Sigmund Freud'un etkisinde kalmışlardır.
- Bilinçaltı rüyada ortaya çıkar.
- Hipnotize edilmiş insanlara şiir söylediler.
- Akıl ve mantık değersizdir. İnsanı yönlendiren İçgüdü, bilinçaltıdır demişlerdir.
- **Temsilcileri:** André Breton, Louis Aragon, Paul Eluard, Philippe Soupault, René Char
 - * **Türk edebiyatında** ise; Orhan Veli ve arkadaşları, Cemal Süreyya, İlhan Berk (İkinci Yeniciler), Oktay Rifat

EMPRESYONİZM (İZLENİMCİLİK)

19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış, Fransa'da gelişmiş; daha çok; edebiyatta, resimde, müzikte etkisini göstermiştir. Empresyonistler, varlığın gerçek ve nesnel yanını değil, sanatçıda uyandırdığı izlenimleri anlatma amacını gütmüşlerdir. Bu izlenim, sanatçıdan sanatçıya değiştiği için, ortaya konan sanat yapıtı, onu ortaya koyanın kişiliğini yansıtır. Yapıtlarında kendi iç dünyalarını dile getirdikleri için, çevreyi saran evrene ve dış dünyaya karşı ilgisizdirler.

- Duyularımızın dış evreni bize olduğu gibi değil, onun gerçek görünüşünü değiştirerek ulaştırdığı kabul edilmiştir.
- Sanatçılar, yapıtlarında, dış dünyada gördüklerinin gerçek yönünü değil; "kendilerinde uyandırdığı izlenimleri" anlatmışlardır.
- Dünya edebiyatında **temsalcileri**: Rainer Maria Rilke, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud

EKSPRESYONİZM (DIŞAVURUMCULUK)

Birinci dünya savaşından sonra, empresyonizme tepki olarak doğmuş, Alman sinemasında uygulanmıştır. Çevremizi saran evrene ve dünyaya karşı ilgisiz görünen bu akım, insanın iç dünyasını ve bütün duygularını en gizli ve çıplak yönleriyle, olduğu gibi anlatır. Gerçekler her insana göre değişik olduğu için önemli olanı sanatçının kişiliğini ve gerçekleri kendine göre dile getirmesidir.

- Sanatçılar, kendi içlerine kapanıp kendilerini gözlemlemiş, iç gözleme önem vermişlerdir.
- Bireyin en gizli yönlerini açığa vuran bir anlatım yolu kullanılmıştır.
- Yapıtlarda, fantastik ve korkunç olaylar anlatılmıştır.
- Amaç, insanların ruhsal durumlarının ortaya konmasıdır.
- **Dünya edebiyatında başlıca temsilcileri**: Franz Kafka, Thomas Stearns Eliot, James Joyce

KÜBİZM

20. yüzyılın başında empresyonizme tepki olarak ortaya çıkmış ve daha çok, resimde kendini göstermiştir. Yazın alanının da, özellikle şairler, ressam Picasso'nun da etkisiyle bir anlayış geliştirmişlerdir. Buna göre şairler, dış dünyayı izleyip olup bitenleri iyi saptamak zorundadır. Onlara göre dünyadaki küçük olaylar ve anlamları yakalamak gerekir "Söylenmemiş olanı", "görülmemiş olanı" gün ışığına çıkarmak, aklın değil düş gücünün yapacağı iştir.

- Varlığın, dış görünüşüyle birlikte iç dünyasının betimlenmesi amaçlanmıştır.
- Sanatçılar, anlatımı canlı kılmak için, yapıtlarında duygularla olayları karıştırarak yansıtmışlardır.
- **Dünya edebiyatında temsilcileri:** Apollinaire, Max Jacob, Jean Cocteau, Blaise Cendrars

FÜTÜRİZM (GELECEKÇİLİK)

20. yüzyılda ortaya çıkmış, makineyi ve hızı edebiyata taşıyan edebiyat akımıdır. I. Dünya Savaşı başlamadan ortaya çıkan bu akım, "geçmişten kopuşu, yenilik ve değişikliğe yönelişi" ilke edinmiştir.

- Geleceği makineleştiren sanattır.
- 20.yy. başında Marinetti tarafından kurulmuştur.
- Geçmişin sanat değerlerini bırakmalı ve yeni anlatım biçimleri bulmalı.
- Makinalaşma çalışmaları kutsallığı savunulmalıdır.
- **Temsilcileri:** Marinetti ve Mayakovski
***Türk edebiyatında** ise: Nazım Hikmet

EGZİSTANSİYALİZM (VAR OLUŞÇULUK)

Egzistansiyalizm, kökü İlkçağ Yunan felsefesine kadar uzanan bir felsefe sistemidir. İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında bağımsız bir felsefe olarak ortaya çıkmıştır. Felsefe ve edebiyat alanında en önemli temsilcisi ve kurucusu Jean Paul Sartre'dir. Bu akıma göre, insan kendi özünü kendisi seçer. Bu görüş şöyle özetlenebilir: "Var" olma "öz"den önce gelir; yani, insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra olmak istediği gibi olur. Egzistansiyalizmin bu anlayışı, Nietzsche nin, "Her insan, tarihte eşi bir daha tekrarlanmayacak biricik harikadır." sözünde, özlü ifadesini bulur.

- Var olmayı her şeyden önce görenlerdir. Bu akıma var oluşçuluk da denir.
- İnsan kendi değerlerini kendi oluşturabileceğini bilmelidir.
- İnsan bütünüyle özgür olmalıdır.
- **Temsilcileri:** Jean Paul Sartre, Albert Camus, Andre Gide, Samuel Beckett, Franz Kafka

DADAİZM

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Tristan Tzara adlı gencin etrafında toplanan bir grup şair; "dada" sözcüğünü, kurmak istedikleri akıma ad olarak seçmiş ve dadaizmi kurmuşlardır. Fransızca bir sözcük olan dada, çocukların binerek oynadıkları "ağaç parçası, tahta at" anlamına gelir. Düzensiz sözcük ve imgelerin kullanıldığı bu akım, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkıcı ortamda düş kırıklığına uğrayan aydın ve sanatçıların bir başkaldırısı olarak doğmuştur. Bir başka deyişle iki dünya savaşı arasında varlık gösteren ve toplumu uyuşukluktan kurtarma çabası güden bir harekettir.

- Aklın hiçbir değerinin olmadığı söylenmiş, hiçbir şeyin doğruluğuna ve varlığına inanılmamış, her şeye kuşkuyla bakılmıştır.
- Dil ve estetik kuralları bir yana bırakılarak kuralsızlık ilkesi benimsenmiştir.
- Kelimeleri rasgele kullanmak suretiyle oluşan şiirlere denir.
- **Temsilcileri:** Tristan Tzara, Breton, Aragon